

ПОЈАМ ВАНБРАЧНЕ ЗАЈЕДНИЦЕ

- Дуго времена је ванбрачна заједница била само друштвена, али не и правна појава.
- Тек однедавно, стављањем породице у центар друштвеног интересовања, и ванбрачна заједница добија одређено правно уобличавање.
- Најзначајније постаје питање односа родитеља и деце, а не да ли су родитељи у браку или не.
- Ванбрачних заједница данас има све више. Одређен број њих ће временом прерасти у брак, што их чини обликом брака на пробу.
- Старије особе живе у ванбрачним заједницама често и из финансијских разлога (могући губитак издржавања од бившег супружника, губитак породичне пензије итд).
- Данас се све више брак као институција промишљено одбацује.

- Сам назив ванбрачна заједница (заједница лица која нису у браку), уобичајен је, али се употребљавају и други изрази, као што су конкубинат и слободна заједница.

- Основна сличност ванбрачне заједнице и брака је у заједничкој садржини (суштини). То је заједница живота мушкарца и жене; укупност њихових емотивних, интелектуалних, економских, социјалних односа.
- Заједница живота је, међутим, за брак последица, а за ванбрачну заједницу услов постојања. Ако ње нема, од брака остаје само гола форма, а од ванбрачне заједнице не остаје ништа.
- Зато је заједница живота за ванбрачну заједницу важнија него за брак, премда и у једном и у другом случају она чини претпоставку за стицање одређених права, пре свега имовинских.

- Најочигледнија разлика између брака и ванбрачне заједнице јесте службено закључење брака и његов престанак само у законом предвиђеним случајевима, пред надлежним државним органом.
- Ванбрачна заједница настаје сагласношћу воља ванбрачних партнера, изричито или прећутно, а на исти начин и престаје.
- Управо највећи правни проблем код ванбрачне заједнице проистиче из недостатка формалности које би означиле њен почетак и крај, што је значајно за стицање или губљење одређених права и обавеза.

Конститутивни елементи

- **1. Различитост полова** – Свако одређење ове заједнице полази од ње као заједнице мушкарца и жене, што је чини циљном заједницом.
- Међутим, постоје снажна залагања, пре свега у земљама Западне Европе, да се призна правни учинак заједница живота двају лица истог пола. Наше право се у погледу овог изричито изјашњава говорећи о ванбрачној заједници као заједници живота жене и мушкарца.

- **2. Заједница живота** – Воља и намера остваривања заједнице живота мушкарца и жене подразумевају и заједничко становање, заједничку исхрану, провођење слободног времена итд. – као и у браку.
- Међутим, супружници се могу договорити да имају одвојена домаћинства и места становања, а брак и даље има своје довољно реално постојање.
- Да би заједница живота ванбрачних партнера постојала, она мора имати и спољне манифестације. Ово искључује њихов договор о вођењу одвојених домаћинстава и различитим местима становања.
- Постоје фиктивни бракови, али не и фиктивне ванбрачне заједнице.

- **3. Искључивост ванбрачне заједнице** – Ванбрачној заједници као узор служи брак, што значи да истовремено не може постојати више оваквих заједница једног лица. Ово искључује и постојање брака једног од њих.
- Ово произлази из чињенице да ванбрачна заједница подразумева вођење заједнице живота.
- Ако једно лице остварује потпуну заједницу живота са другим лицем супротног пола, то онда фактички искључује могућност да може водити још једну такву заједницу.

- **4. Стабилност и дуже трајање –**
Ванбрачних заједница има различитих.
- Могу бити спорадичне, повремене, нестабилне или трајније, чвршће и тесније заједнице живота и рада.
- Правни појам ванбрачне заједнице подразумева да она траје дуже, што указује на њену стабилност.

- **5. Јавност** – У ванбрачној заједници мушкарац и жена живе као да су у браку.
- Њен спољни изглед не разликује се од уобичајеног изгледа брачне заједнице.
- Ванбрачна заједница мора бити позната у средини у којој се остварује (разликује се од скривених љубавних веза или пролазних партнерстава).
- Ако ванбрачну заједницу партнери прикривају, то значи да они и нису заинтересовани за њено одржање.

Дефиниција

- Заједница живота једног мушкарца и једне жене која је дуже трајала и чије је постојање познато трећим лицима, која настаје њиховим саживљавањем и престаје престанком намере остваривања те заједнице.

ПРАВНО УРЕЂЕЊЕ ВАНБРАЧНЕ ЗАЈЕДНИЦЕ

- Потреба за правним уређењем ванбрачне заједнице, пре свега, проистиче из проблема везаних за њен раскид.
- Правна правила и нису неопходна у тренутку када долази до њеног заснивања. Међутим, она се у пракси врло ретко пријатељски раскида, нарочито ако су ванбрачни партнери живели дуго заједно, ако су имали заједничке приходе и заједничке издатке и ако имају заједничку децу.

- Законски појам ове заједнице обухвата два саставна елемента:
- 1) ванбрачна заједница је трајнија заједница живота жене и мушкарца и
- 2) ванбрачна заједница мора бити слободна, тј. да између ванбрачних партнера не постоје брачне сметње.
- Само ако ванбрачна заједница садржи оба ова елемента производиће дејства предвиђена у закону.

- Према ПЗС, ванбрачни партнери имају иста права и дужности као и супружници под условима предвиђеним у закону (и за време трајања заједнице живота, а не само после њеног престанка).
- Скуп права и дужности ванбрачних партнера у заједници живота чини њихов ванбрачни статус.
- Права и дужности су личног и имовинског карактера. Тичу се личних права и дужности диспозитивног и императивног карактера, као и права и дужности личноимовинског и имовинског карактера.
- Ванбрачна заједница, будући да не настаје пред државним органом, не производи статусна дејства на име, држављанство и пословну способност.

Престанак ванбрачне заједнице

- Природним путем – смрћу једног ванбрачног партнера.
- За живота ванбрачних партнера – споразумним и једностранним раскидом.
- И за настанак и за престанак ванбрачне заједнице, углавном, довољна је воља двају лица супротног пола, њихова сагласност. Та сагласност може бити резултат изричитог споразума обеју страна.
- Ванбрачна заједница може престати и прећутно, када се из понашања једног од партнера може закључити да је до раскида дошло (нпр. засновао је другу ванбрачну заједницу).

- Раскид може бити и једностран.
- Ванбрачна заједница управо и подразумева слободан једностран раскид, изричито или фактичким радњама.
- Раскид не може повлачити никакве правне обавезе оног ко је раскинуо ванбрачну заједницу, које би биле резултат самог раскида.
- Једино ако би то било учињено грубим кршењем узајамних права и дужности ванбрачних партнера, дошло би до ускраћивања права на издржавање.

Последице престанка

- Престанком ванбрачне заједнице настаје потреба рашчишћавања међусобних односа између дотадашњих партнера.
- То су углавном она иста питања која треба решити по разводу брака.
- Имајући у виду да код нас, по закону, ванбрачне заједнице имају иста дејства као и брачне, круг ових питања је исти.

НИШТАВИ БРАКОВИ

- Према ПЗС брак престаје на три начина: смрћу супружника, поништењем и разводом брака. Четврти начин престанка брака, проглашењем несталог лица за умрло, регулисан је Законом о ванпарничном поступку.
- Поништење је једини начин престанка неважећег (непуноважног) брака, док су остали начини престанка односе на пуноважни брак.
- Поништењем се не укидају све правне последице које је произвео брак од момента његовог закључења, што би био прави смисао поништења правног посла у грађанском праву.
- Поништење брака делује само за убудуће, па је то и најважније одступање од опште теорије ништавости правних послова.
- Брак престаје поништењем ако је ништав или рушљив.

- Упркос свим гаранцијама, дешава се да буде закључен непуноважан брак.
- Породичноправна санкција састоји се у поништењу брака.
- Ништавост се у породичном праву ослања на општу теорију ништавости имовинског права. Међутим, ова теорија не може у породичном праву имати исти домаћај.
- Породично право има низ специфичности у односу на грађанско право, иако се у оквиру њега дуго развијало.

- Брак је и један од основа породице па његово поништење повлачи неупоредиво теже последице од поништења правног посла грађанског права.
- Поништење брака делује само за будуће време (*ex nunc*), а не ретроактивно (*ex tunc*). Све до момента поништења ови бракови производе исте правне последице као и пуноважни – и у погледу деце (она су брачна) и у погледу супружника (настају последице као у случају развода).
- Недостатак једног од услова за пуноважно закључење брака не повлачи нужно увек његово поништење, насупрот ништавости грађанског права.
- Због важности брака као правне и друштвене установе у закону су унапред предвиђени сви случајеви ништавости (*nulla nullitas sine lege* – нема ништавости ако узрок ништавости није изричито предвиђен у закону).

- Ништави брак (*matrimonium nullum*) је онај брак код кога у моменту склапања нису били испуњени услови који се по закону траже за његову пуноважност.
- Закон Србије је у односу на раније прописе из ове области проширио број услова који се траже за пуноважност брака.
- То је учињено укидањем услова за постојање брака, а тиме и категорије непостојећих бракова.

■ Ништав је брак:

- између два лица истог пола,
- закључен без сагласности супружника,
- ако није склопљен у циљу заједнице живота (изигравање циља брака).
- ако је склопљен упркос постојању одређене брачне сметње
- ако није испуњен услов у погледу форме (надлежност и начин).

- Непоштовање услова који су установљени за заштиту општих интереса има за породичноправну санкцију ништавост брака, па су и могућности за његово поништење велике.
- Ово се огледа кроз:
 - 1) круг лица са правом на тужбу за његово поништење,
 - 2) кроз непостојање рока за тужбу и
 - 3) у чињеници да, по правилу, није могућа накнадна конвалидација.

Узроци ништавости

- Узроци ништавости брака су одређене брачне сметње, али и друге чињенице. То су:
 - брачност,
 - сродство,
 - неспособност за расуђивање,
 - малолетство,
 - старатељски однос,
 - склапање брака у неком другом циљу, а не у циљу заједнице живота (изигравање циља брака),
 - склапање брака без сагласности воља супружника,
 - склапање брака између два лица истог пола и
 - закључење брака без одговарајуће форме.

Брачност

- И поред превентивних мера у циљу спречавања бигамије предвиђених у самом поступку закључења брака, као и репресивних мера предвиђених у кривичном законодавству, дешава се да буде закључен брак, а да претходни није престао.
- Постојање тог ранијег брака се може доказати изводом из матичне књиге венчаних.
- Може се, међутим, десити да постојање ранијег брака не може доказати на тај уобичајен начин. У овом случају суд ће тужиоцу наложити да у одређеном року покрене парницу ради утврђивања да ранији брак постоји. Ако тужилац то не учини у предвиђеном року, сматраће се да је тужба за поништење брака због двобрачности повучена.

- Ако је постојање ранијег брака неспорно, нови брак, закључен упркос постојању тог ранијег пуноважног брака, биће оглашен ништавим.
- После његовог поништења ранији брак ће остати у важности и производиће правна дејства.
- Постоји само једно одступање од овог правила предвиђено законом.
- Наиме, неће се поништити нови брак ако је ранији у међувремену престао, на било који у закону предвиђени начин.

- Најпре, тужени може у току поступка за поништење новог брака истаћи приговор да ранији брак није пуноважан. У овом случају суд ће му наложити да у одређеном року покрене парницу за поништење ранијег брака. Ако тај брак буде поништен, онда нови није ништав – конвалиди ран је, јер више не постоји двобрачност. Ако, пак, странка која је упућена да покрене парницу то не учини у остављеном року, сматраће се да је одустала од своје тврдње.
- Могуће је и да ранији брак у току поступка за поништење новог брака престане на други начин – смрћу или разводом. Ако ранији брак престане до закључења главне расправе у поступку који се води за поништење другог брака, суд ће одбити тужбени захтев.

Сродство

- Непоштовање брачне сметње сродства, без обзира на то о којој се врсти ради, повлачи за собом ништавост брака.
- Тазбинско сродство је отклоњива сметња, али се закључен брак између тазбинских сродника у првом степену без одобрења надлежног органа неће увек поништити.
- Предвиђена је могућност да суд одбије захтев за поништење брака ако постоје оправдани разлози за то. Оправданост разлога цени суд који решава питање поништења брака.
- Нема потребе да се странка упућује на покретање ванпарничног поступка ради накнадног одобрења, кад је и парнични суд довољно компетентан да одлучи о овој ствари.

Неспособност за расуђивање

- Воља за закључење брака мора бити изражена свесно и озбиљно. Само оно лице које је способно за расуђивање може изјавити вољу свесно.
- Поставља се питање пуноважности брака склопљеног у светлим тренуцима (*lucida intervalla*). Ако се зна да брак има неоспорно друштвени значај, онда се мора прихватити и став да се брак закључен у светлим тренуцима сматра ништавим.
- Ако током брака лице које га је склопило као неспособно за расуђивање постане способно за расуђивање, ништавост се претвара у узрок рушљивости брака. Круг лица који је до тада имао право на тужбу сужава се. Право на тужбу има само супружник који је био неспособан за расуђивање. Овакво решење је неправедно према здравом супружнику – боље је у оваквом случају искључити могућност поништења.

Малолетство испод 16 година

- Иако се то у закону изричито не каже, из чињенице да је малолетство изнад 16 година отклоњива брачна сметња може се извући закључак да је брак малолетника испод тог узраста ништав.
- Разлог лежи у чињеници да воља овог лица није правно релевантна.

Старатељски однос

- Брак закључен између старатеља и штићеника је ништав.

Изигравање циља брака

- Брак који није закључен у циљу остваривања заједнице живота ништав је. Он постоји само као форма и не испуњава своју сврху. Овакав брак је фиктиван, као и сваки други правни посао којим се прикрива права суштина и циљ.
- Брак ће бити ништав само ако оба супружника, а не само један, имају намеру постизања неког другог циља, а не остваривање заједнице живота. Нужан је, дакле, њихов договор, свест и хтење да се постигне неки други циљ. Брак се појављује само као средство остварења тог другог циља.

- Брак који би био закључен пред крај живота једног од супружника не мора бити ништав. Ако је између супружника, пре закључења брака, постојала дуготрајна заједница живота, брак ће бити пуноважан.
- У пракси је врло тешко открити обострану намеру за остваривање неког другог циља. Фиктивност се скрива постојањем обостраног интереса.

- Други циљ који се жели постићи може бити законско издржавање, породична пензија, стицање држављанства, избегавање кривичног прогона, и сл.
- Иако је брак закључен у неком другом циљу ништав, у неким случајевима неће бити поништен ако накнадно дође до успостављања заједнице живота. Брак је оснажен, конвалидиран је, јер су се накнадно стекли услови за његову пуноважност, те више нема оправдања за његово поништење.

Друге чињенице које су санкционисане ништавошћу

- Према ПЗС, санкцијом ништавости снабдевено је непоштовање услова који се тичу:
 - различитости полова,
 - сагласне изјаве воља за закључење брака, и
 - форме закључења брака.

Лица која имају право да траже поништење ништавих бракова

- Право на тужбу за поништење ништавих бракова, у складу са значајем разлога ништавости, признаје се прилично широком кругу лица.
- То право имају јавни тужилац, супружници и лица која имају непосредни правни интерес да брак буде поништен.

Рок у коме се може тражити поништење апсолутно ништавог брака

- У случају ништавости брака није одређен рок у ком се може тражити његово поништење.
- Право на тужбу не застарева, што значи да се ови бракови, по правилу, не могу конвалидирати.

РУШЉИВИ БРАКОВИ

- И рушљиви бракови су, као и ништави, они приликом чијег закључења нису били испуњени услови који се траже за њихову пуноважност.
- Закључењем рушљивог брака повређени су једино интереси супружника. Зато:
 - 1) ужи круг лица има право да тражи њихово поништење,
 - 2) право је ограничено роком, и
 - 3) ови бракови могу бити конвалидирани.

- Рушљивост у нашем праву
изазивају следећи узроци:
 - 1) малолетство изнад 16 година,
 - 2) мане воље, и
 - 3) неспособност за расуђивање која је
престала по закључењу брака.

Малолетство изнад 16 година

- Малолетник који је навршио 16 година може једино уз одобрење суда закључити брак.
- Ако се деси да брак без одобрења ипак буде закључен, он ће бити рушљив.
- Овакви случајеви могу настати, углавном, као последица непажње органа који учествује у поступку закључења брака.
- Поред овог, могуће је и да су фалсификоване личне исправе, односно извод из матичне књиге рођених.
- Суд не мора поништити брак малолетника старијег од 16 година. Он може одбити да то учини ако утврди да су у време закључења постојали или су накнадно настали услови који се траже за диспензацију од ове брачне сметње.

Мане воље

- Релативно је ништав и брак закључен под утицајем принуде и заблуде.
- У пракси су врло ретки случајеви захтева за поништење брака услед принуде. Више се третирају као теоријска могућност.
- Без обзира на малу практичну вредност заблуде као узрока рушљивости, може се поставити питање њене прихватљивости. Морају се заштитити и интереси другог супружника који није својим понашањем изазвао заблуду.

Неспособност за расуђивање која је престала

- У случају да лице које је у време закључења брака било неспособно за расуђивање, а у току брака постане способно за расуђивање, овај узрок ништавости брака претвара се у узрок рушљивости.
- Не постоје више општи интереси који захтевају да овакав брак буде поништен.
- Ово ће најчешће бити случај са лицима која су неспособна за расуђивање услед алкохолизма или хипнозе или је, пак, у питању излечива душевна болест.
- Лица заостала у душевном развоју по правилу не могу оздравити.

Лица која имају право да траже поништење рушљивог брака

- Како је рушљивост установљена, пре свега, ради заштите појединачних интереса, то је и круг овлашћених субјеката са правом на његово поништење знатно ужи у односу на апсолутну ништавост. Која ће то конкретно лица бити зависи од узрока рушљивости.

- У случају рушљивости брака закљученог од стране особе млађе од 18 година, а старије од 16, без одобрења суда, право да траже поништај имају родитељи или старатељи малолетника.
- Због тога овај узрок рушљивости има елементе ништавости.
- Ово право родитељи или старатељи могу искористити до пунолетства малолетника, док врше родитељско право, односно док траје старатељство.
- Право на тужбу за поништење нема малолетник који је закључио овакав брак нити његов супружник.
- После пунолетства право на тужбу има једино лице које је у време закључења брака било малолетно.

- Ако је брак закључен под утицајем мана воље, право на тужбу за његово поништење припада само супружнику који је био под утицајем принуде или у заблуди.
- Ако неспособност за расуђивање престане током брака, право да тражи поништај има само супружник који је био неспособан за расуђивање у тренутку склапања брака.
- Овакво решење само на први поглед изгледа оправдано, а у суштини је погрешно. Здравих супружник се ангажовао, старао и жртвовао, а на крају само излечени има право да тражи поништај таквог брака. Исправније је стога предвидети немогућност поништења брака у овој ситуацији.

Рок у којем се може тражити ПОНИШТЕЊЕ

- Захтев за поништење рушљивог брака ограничен је роком.
- Супружник који је био принуђен на закључење брака своје право може искористити у року од годину дана по престанку принуде, а код заблуде рок од годину дана тече од момента када је заблуда уочена.
- Родитељи или старатељи имају право на тужбу за поништење брака малолетника све до његовог пунолетства. После тог момента право да тражи поништење може искористити једино лице које је закључило малолетнички брак, и то у року од годину дана од дана стицања пунолетства.
- Супружник који је био неспособан за расуђивање, право да тражи поништење брака има само у року од годину дана од дана престанка неспособности за расуђивање.
- Уколико је пословна способност том лицу била одузета, рок се рачуна од момента њеног враћања, тј. од правноснажности судске одлуке.

Конвалидација

- Једна од значајних правних карактеристика рушљивих бракова је што се они могу конвалидирати.
- По истеку рока за тужбу рушљиви брак је постао пуноважан са свим правним последицама као да је од самог склапања био такав.
- Брак се може конвалидирати не само истеком рока за тужбу, већ и накнадним одобрењем потребним за закључење пуноважног брака. То ће бити, на пример, случај када парнични суд да накнадно одобрење за закључење брака малолетника у поступку покренутом за његово поништење.

ПРЕСТАНАК БРАКА СМРТЉУ

- Брак је заједница живота жене и мушкарца.
- Закључен као трајна заједница *inter vivos*, он престаје када наступи смрт једног од супружника.
- Смрт је, дакле, природни начин престанка брака.
- Моментом смрти престају права и обавезе између супружника, а преживели супружник стиче најшира права у односу на све друге начине престанка брака.

ПРЕСТАНАК БРАКА ПРОГЛАШЕЊЕМ СУПРУЖНИКА ЗА УМРЛОГ

- Иако се то у ПЗС изричито не каже, брак може престати и проглашењем несталог супружника за умрлог.
- Поступак проглашења несталог лица за умрло регулисан је у Закону о ванпарничном поступку.
- Сама несталост није довољна да брак престане, већ је потребно покренути одговарајући судски поступак. Ако се супружник прогласи за умрлог, отклања се свака неизвесност у погледу његове смрти и ствара могућност за остваривање одређених права другог супружника.

Услови за проглашење супружника за умрлог

- За умрло се може прогласити лице:
 - о чијем животу за последњих пет година није било никаквих вести, а од чијег је рођења протекло 70 година;
 - о чијем животу за последњих пет година није било никаквих вести, а околности под којима је нестало чине вероватним да више није у животу;
 - које је нестало у бродолому, саобраћајној несрећи, пожару, поплави, земљотресу или каквој другој непосредној смртној опасности, а о чијем животу није било никаквих вести за шест месеци од престанка опасности;
 - које је нестало у току рата у вези са ратним догађајима, а о чијем животу није било никаквих вести за годину дана од дана престанка непријатељства.

Поступак проглашења

- Поступак се може покренути предлогом супружника, сваког лица које има за то непосредни правни интерес и јавног тужиоца.
- Предлог се подноси општинском суду на чијем подручју је нестали имао последње пребивалиште, односно боравиште.
- Суд ће по пријему предлога несталом лицу одредити старатеља и о томе обавестити орган старатељства или ће позвати орган старатељства да му у одређеном року постави старатеља за заступање у овој правној ствари.

- Ако суд нађе да су испуњени сви услови за покретање поступка, издаје оглас о томе. У њему ће навести познате околности нестанка и позвати нестало лице да се јави, са упозорењем да ће по истеку одређеног рока бити проглашено за умрло ако се не јави. Оглас ће бити објављен у Сл. гласнику РС, као и на огласној табли суда. Може се објавити и на уобичајен начин у месту где је нестали имао своје последње пребивалиште, односно боравиште (нпр. на локалној радиостаници). Оглас остаје отворен три месеца.

- По истеку рока, суд ће заказати рочиште на коме ће саслушати предлагача, старатеља несталог лица, а по потреби и друга лица, и на крају донети одлуку.
- Суд ће решењем прогласити нестало лице за умрло или ће предлог одбити. Ако је одлука позитивна, у решењу ће бити означен дан, а по могућности и сат, који се сматра као време смрти несталог супружника.
- Као време смрти сматраће се дан у којем је, према изведеним доказима, нестало лице умрло, односно дан који нестало лице вероватно није преживело.
- У случају да се дан смрти не може утврдити, као дан смрти сматра се први дан по истеку законом предвиђених рокова предвиђених за покретање поступка проглашења једног лица за умрло.

Измена решења о проглашењу несталог лица за умрло

- Одлука о проглашењу несталог лица за умрло се заснива на правној претпоставци да је оно мртво. Због овога није искључена могућност доказивања супротног, тј. да нису биле тачне чињенице на основу којих је једно лице проглашено за умрло.
- Пре свега, могуће је да је то лице живо и да се лично јави. У овом случају суд ће по службеној дужности донесено решење ставити ван снаге.

- Што се тиче брака, он је већ престао проглашењем лица за умрло, тако да не може ipso facto поново бити успостављен.
- Повратак несталог не повлачи ништавост брака који је његов бивши супружник у међувремену закључио са неким трећим лицем.
- Неважно је и то да ли је супружник нестале особе знао или није знао да је нестало лице живо.
- Уколико то желе, супружници могу, ако су испуњени други услови, поново закључити брак
- Правноснажно решење о проглашењу несталог супружника за умрлог може се и изменити на предлог сваког лица које има непосредни правни интерес, као и јавног тужиоца, ако сазнају да је датум смрти другачији од оног утврђеног у решењу. Ни оваква измена нема утицаја на судбину престаог брака.

ПОЈАМ РАЗВОДА БРАКА

- Питање развода брака је једно од најдискутованијих питања у области брачног и породичног права и права.
- Схватања о разводу су се мењала, зависно од развијености свести и идеологије, друштвено-економских односа, филозофије, религије итд.
- Сва су она, углавном, настојала довести у склад личне слободе супружника и право државе да процени оправданост разлога за развод у сваком конкретном случају.
- Развод се не тиче једино супружника. Ако се у браку родило дете, настала је породица па се рађа и интерес друштва.
- Развод је најчешћи начин престанка брака.

- Прихватљивост развода данас ретко ко доводи у питање. Проблем је само у томе како га регулисати, у којим случајевима и под каквим условима га дозволити.
- Приликом регулисања развода, законодавац се може определити између различитих система које може комбиновати.
- У сваком случају, он са једне стране мора одредити узроке и последице развода, а са друге стране, природу, степен и методе друштвене контроле развода.

- Доскора је развод био забрањен само у неким земљама Јужне Америке, које су своје законодавство базирале на канону 1118 (Codex iuris canonici) “брак може престати само смрћу једног од супружника”.
- Искључујући могућност развода ове земље су дозвољавале раставу од стола и постеље.
- Последња земља која је укинула забрану развода била је Чиле, 2004. године.
- Крајња слобода развода данас готово нигде не постоји (изузетак су скандинавске и неке исламске земље).

- Општа тенденција бракоразводног права европских држава јесте напуштање развода – санкције, развода заснованог на кривици и кажњавање кривца немогућношћу покретања поступка за развод брака.
- Све се више усваја концепција развода “лека” – прихвата се стање пропасти брака – “поремећеност брачних односа”, “немогућност настављања заједничког живота”, “непоправљиви прекид брачне заједнице” итд.
- Могућност развода проистиче из саме слободе да се брак склопи.
- Наше законодавство ни у једном случају не намеће целибат као санкцију по разводу.
- Слобода супружника није неограничена, већ иде дотле да сваки од њих, или оба заједно, у сваком моменту могу тражити раскид ове заједнице и то преко надлежног органа.

Дефиниције развода

- Престанак пуноважног брака за живота супружника из узрока које закон предвиђа, одлуком државног органа – суда.
- Правни начин престанка (раскида) пуноважног брака за живота брачних другова, одлуком надлежног органа из узрока законом предвиђених и у поступку који је прописан законом

- **Развод је само један од начина престанка брака правним путем.** Поред овога, брак правно може престати поништењем и проглашењем супружника за умрлог.
- **Разводом престаје само пуноважан брак,** тј. онај при чијем су склапању били испуњени сви услови који се траже законом за његову пуноважност.
- **Развод је престанак брака за живота супружника.** Уколико је један од супружника умро, брак се не може развести јер је већ престао природним путем. Право на тужбу не може прећи на наследнике после смрти једног супружника. Међутим, наследници могу наставити започети поступак за развод брака. Наиме, наследници умрлог супружника који је за живота поднео тужбу за развод брака имају правни интерес захтевати утврђивање чињенице да је тужба за развод брака била основана.

- **Брак престаје одлуком надлежног државног органа (суда) – наглашава се институционални карактер брака.**
- **У закону су изричито наведени узроци за развод брака – они су најчешће формулисани као чињенице које могу довести до развода. Тек подвођењем конкретне брачне ситуације под одређени бракоразводни узрок, супружници се могу развести.**
- **Развод брака се спроводи по посебном поступку који је регулисан одредбама ПЗС, али се примењују и општа правила предвиђена у Закону о парничном поступку.**

РАЗВОД ПО ТУЖБИ

- За развод је најважнија чињеница пропасти брака, без обзира на конкретне узроке који су до њега довели.
- Број ових конкретних узрока је велики, па њихово набрајање никада не може бити коначно, нити је у досадашњој пракси дало резултате.
- Стога ПЗС не набраја узроке, већ на уопштен начин одређује због чега се развод може захтевати тужбом једног супружника – “озбиљан и трајан поремећај брачних односа или објективна немогућност остваривања заједнице живота супружника”.

- Није довољан било какав поремећај брачних односа, већ само онај који је озбиљан и трајан.
- На озбиљност поремећаја морају указивати одређене чињенице из понашања супружника. Мањи неспоразуми који су готово уобичајени и свакодневни не указују на озбиљност поремећаја.
- Трајност поремећаја указује на бесперспективност заједнице и дубину поремећаја.

- Објективна немогућност остваривања заједнице живота супружника није посебан узрок за развод, као што би се то из стилизације текста евентуално могло закључити.
- Оваква формулација је дата само због свеобухватности јер је очигледно да израз „озбиљан и трајан поремећај брачних односа“ не покрива све могуће ситуације када се у браку објективно не може остваривати заједница живота.
- У неким ситуацијама заједница живота се не може остваривати из разлога који немају везе са понашањем супружника.
- Разлози објективне природе, као што је несталост једног супружника или неспособност за расуђивање, указују да се заједница живота, као садржина и циљ брака, не може остваривати.

- Задатак суда је да на основу утврђених чињеница и изведених доказа установи постојање **последица** које се по Закону траже.
- Утврђивање последице која се по нашем праву тражи захтева од стране суда опсежну анализу, која подразумева улажење у интимну сферу супружника.
- Очигледно је да се суд мора дотаћи и питања узрока који су довели до последице која се по закону тражи.
- Без обзира на то што је последица чије се утврђење тражи, објективне природе, у крајњем случају закључак о том да ли је један брак озбиљно и трајно поремећен је субјективан.
- Судија, ма какав стручњак био, слободно ценећи доказе о постојању правне последице, и у недостатку прецизнијих законских критеријума ипак пресуђује субјективно.

- Када се докаже да су брачни односи озбиљно и трајно поремећени, односно да се објективно не може остваривати заједница живота, за развод је довољан захтев само једне стране, без обзира на противљење друге стране.
- Оваква концепција бракоразводног узрока, дакле без икаквих ограничења, реткост је у упоредном праву.
- Готово у свим правним системима развод је ограничен могућношћу истицања одређених приговора туженог, који на краћи или дужи рок ограничавају могућност развода.

СПОРАЗУМНИ РАЗВОД БРАКА

- Споразумни развод брака постоји онда када оба супружника желе и траже развод.
- Он данас ретко где постоји у свом чистом, консенсуалном облику, тј. без икаквих ограничења.
- Углавном је спутан низом ограничења, било материјалне, било процесне природе.
- Суд је дужан да контролише постојање услова које закон тражи (у погледу година трајања брака, споразума о деци итд).
- Супружници нису дужни да наведу узроке за развод брака, нити их суд може истраживати.

- Споразумни развод брака пружа могућност супружницима да сами одлуче о судбини брака, уз истовремену контролу од стране друштва усмерену на то да се, пре свега, осигурају интереси деце.
- Ова друштвена контрола остварује се кроз обавезу супружника да постигну писмени споразум о разводу брака.
- Овај споразум се мора састојати из два споразума:
 - 1) писмени споразум о вршењу родитељског права и
 - 2) писмени споразум о деоби заједничке имовине.
- Ако су закључили овај споразум, супружници имају право на развод – суд нема овлашћење да испитује разлоге за развод брака нити може да одбије да разведе брак.

- Ако у браку нема заједничке малолетне деце, нити су супружници стекли заједничку имовину, споразумни развод је фактички крајње једноставан.
- Довољно је да поднесу предлог за споразумни развод брака и суд ће бити дужан да донесе пресуду о разводу.

Писмени споразум о вршењу родитељског права

- Споразум не мора бити оверен, нити може представљати извршну исправу.
- Споразум може бити састављен у виду посебног писмена и придодат предлогу за споразумни развод брака, а може представљати и део самог предлога.
- У случају да споразум о деци не буде поднет, суд ће наложити се супружницима да га поднесу у предвиђеном року.
- Уколико супружници не поступе на овај начин ни у накнадно остављеном року, сматраће се да је предлог за споразумни развод повучен.

- Споразум о вршењу родитељског права односи се само на заједничку малолетну децу супружника, као и на децу коју су они заједнички усвојили (не односи се на децу једног супружника рођену у заједници са неким другим лицем).
- Споразум може бити споразум о заједничком вршењу и о самосталном вршењу родитељског права.
- Ако су постигли споразум о заједничком вршењу родитељског права његов саставни део је и споразум о томе шта ће се сматрати пребивалиштем детета.

- То што су родитељи постигли споразум о вршењу родитељског права не значи и да ће га суд неизоставно прихватити.
- Суд је овлашћен да тај споразум испитује, тј. да испита његову усаглашеност са најбољим интересима деце.
- У том циљу, сходно истражном начелу које се примењује у поступцима који су тичу породичних односа, суд може утврђивати и чињенице које нису међу странкама спорне, а може истраживати и чињенице које ни једна странка није изнела.
- Ако суд нађе да је споразум о вршењу родитељског права у најбољем интересу детета он ће га унети у изрек пресуде.

- Ако споразум није у најбољем интересу детета, суд је овлашћен да другачије уреди питање вршења родитељског права (може одлучити да један родитељ врши родитељско право самостално ако сматра да споразум о заједничком вршењу који су супружници постигли није у најбољем интересу детета).
- Суд не може да донесе одлуку о заједничком и споразумном вршењу родитељског права уколико то супружници нису предложили. Такав предлог може потећи једино од супружника, а суд је овлашћен да га прихвати или не прихвати.
- Измене споразума суд може извршити и против воље супружника.
- Супружнику који је незадовољан одлуком суда о вршењу родитељског права не остаје ништа друго до да је оспорава жалбом.

Споразум о деоби заједничке ИМОВИНЕ

- Мора бити постигнут у писменој форми.
- Предмет овог споразума је сва покретна и непокретна имовина коју су супружници стекли радом током трајања заједнице живота у браку, под условом да брачним уговором нису искључили режим заједничке имовине.
- Суд није овлашћен да преиспитује споразум о деоби заједничке имовине који су поднели супружници.
- Споразум који задовољава формалне законске критеријуме биће унет од стране суда у изрек пресуде којом се брак разводи на основу споразума.

БРАЧНЕ ПАРНИЦЕ

- У брачним парницама се одлучује о судбини брака поводом различитих захтева који се подносе.
- У нашем праву постоје три врсте брачних парница:
 - парница за развод брака,
 - парница за поништај брака и
 - парница за утврђење постојања или непостојања брака.
- У једном случају, међутим, брачној парници не претходи спор и тада се брачна парница покреће предлогом за споразумни развод брака.
- У осталим случајевима брачне парнице покрећу се тужбом.

- Специфичност поступка у брачних парница је у императивности норми којима су регулисани односи који чине њихов предмет заштите.
- Зато су и његова начела специфична.

Начела брачних парница

- **1. Начело посебне заштите неких лица у поступку** – суд је дужан да током целог поступка нарочито пази и штити интересе одређених лица, и онда када она ту заштиту не траже. То су малолетници и лица која због било којих разлога нису способна да се брину о својим правима и интересима.
- **2. Начело искључења јавности** – у брачним парницама, по сили закона, искључена је јавност. Ово правило важи за све фазе поступка. Присуство јавности могло би спутавати супружнике да слободно износе чињенице из свог брачног живота. Подаци из судских списа спадају у службену тајну и њу су дужни да чувају сви учесници у поступку.

- **3. Истражно начело** – у брачним парницама суд може истраживати чињенице на којима странка заснива свој захтев и кад те чињенице нису међу странкама спорне, као и чињенице на које се странке не позивају.
- **4. Начело ограниченог располагања предметом парнице** – суд не може донети пресуду због пропуштања нити пресуду на основу признања или одрицања. Поред тога, странке не могу брачну парницу окончати поравнањем нити се одрећи тужбеног захтева.

НАДЛЕЖНОСТ И ПОКРЕТАЊЕ ПОСТУПКА

- Покретање поступка у брачним парницама искључиво је везано за личност супружника. Но, ово не значи да поступак не може бити покренут преко пуномоћника. Пуномоћје мора бити специјално, оверено и издато само ради заступања у брачној парници.
- Када је у питању поступак за развод брака на основу споразума о разводу брака, оба супружника не може заступати исти пуномоћник.
- У случају да је један супружник пословно неспособан, без обзира да ли је формално лишен пословне способности или није, тужбу ће поднети његов старатељ, са одобрењем органа старатељства.
- Ако супружник није формално лишен пословне способности, а постоје разлози за то, тужбу ће за њега поднети тзв. привремени старатељ.

- Да би се супружници могли развести споразумно обоје морају бити пословно способни. Ако је један од њих пословно неспособан, онда се бракоразводни поступак може покренути само тужбом. Ово је логична последица чињенице да споразумни развод значи саглашавање двеју равноправних воља, што у овом случају очигледно не стоји.
- Смрт једног супружника у току поступка проузрокује обуставу поступка јер је брак престао смрћу.
- Међутим, наследници супружника имају право да наставе поступак ради утврђивања да је постојао основ за развод, односно основ за поништење брака.

Месна надлежност

- Питање **месне надлежности** за брачне парнице уређено је ЗПП.
- Месно је надлежан суд на чијем подручју тужени има пребивалиште или боравиште (општа месна надлежност), односно суд на чијем су подручју супружници имали последње заједничко пребивалиште (боравиште).
- Ако је за брачне парнице домаћи суд надлежан зато што су супружници имали последње заједничко пребивалиште у РС, односно зато што тужилац има пребивалиште у РС, месно надлежан је суд на чијем су подручју супружници имали последње заједничко пребивалиште, односно на чијем подручју тужилац има пребивалиште.
- Како у поступку покренутом предлогом за споразумни развод нема спора, па према томе ни тужиоца ни туженог, биће надлежан суд по месту пребивалишта или боравишта било ког предлагача.

Стварна надлежност

- Стварна надлежност је уређена посебним законом.
- Према ранијем решењу за суђење у овим парницама у Србији су били надлежни окружни судови.
- Међутим, према Закону о судовима, општински судови су надлежни и за спорове о постојању или непостојању брака, о поништењу и о разводу брака.

Функционална надлежност

- У брачним парницама **функционално је надлежно** судско веће састављено од једног судије и двојице судија поротника.
- У ПЗС је предвиђено да судије које суде у поступцима у вези породичних односа морају поседовати посебна знања из области права детета. И судије поротници морају бити лица изабрана из редова стручних лица која имају искуства у раду са децом и младима.
- У другом степену одлучује окружни суд, док је за одлучивање по ванредним правним лековима надлежан Врховни суд републике.

Покретање поступка

- Поступак у брачним парницама када постоји спор покреће се тужбом.
- Када међу странкама не постоји спор, односно када су оне постигле споразум о разводу, поступак се не покреће тужбом, већ предлогом за споразумни развод брака.
- Поступак у брачном спору се покреће тужбом за развод брака, тужбом за поништење брака и тужбом за утврђење постојања, односно непостојања брака.
- Тужба за утврђење постојања брака подиже се када се постојање брака не може доказати на уобичајен начин – изводом из књиге венчаних.
- Тужба се може повући до закључења главне расправе и без пристанка туженог. Након тога, пристанак туженог је потребан.

- **Покретање поступка за развод предлогом за споразумни развод брака** – супружници нису дужни навести чињенице и разлоге поремећаја брачних односа – претпоставља се да је брак пропао.
- Међу супружницима не постоји спор – оба супружника траже и желе развод што потврђују својим споразумом о разводу.
- Споразумни предлог морају потписати оба супружника.
- Предлог за споразумни развод супружници могу, што је сасвим нормално, споразумно и повући. Исто то може учинити и само један супружник. Ова могућност постоји до правноснажног окончања поступка.

ПОСТУПАК ПОСРЕДОВАЊА У БРАЧНОМ СПОРУ